

Przygotowanie farmakologiczne pacjentki z ASD II i nadciśnieniem płucnym przed operacją kardiochirurgiczną

Magdalena Jachymek, Maciej Lewandowski, Marta Braksator, Małgorzata Peregud-Pogorzelska

Klinika Kardiologii Pomorskiego Uniwersytetu Medycznego w Szczecinie

Artykuł jest tłumaczeniem pracy: Jachymek M. et al. Preoperative pharmacological management of a patient with ASD II and pulmonary hypertension before cardiac surgery. *Folia Cardiol.* 2021; 16(5): 328–332. DOI: 10.5603/FC.2021.0047. Należy cytować wersję pierwotną

Streszczenie

Zaprezentowano opis przypadku 36-letniej kobiety skierowanej do kliniki kardiologii z narastającą od 2 lat dusznością wysiłkową. W wyniku diagnostyki u pacjentki stwierdzono obecność ubytku w przegrodzie międzyprzedsionkowej typu II z przeciekiem lewo-prawym oraz nadciśnienie płucne. W badaniu echokardiograficznym uwidoczniiono ubytek o średnicy 4,3 cm, ciśnienie w prawej komorze (RSVP) 80 mm Hg i niedomykalność zastawki trójdzielnej. W cewnikowaniu prawego serca (RHC) stwierdzono: średnie ciśnienie w tętnicy płucnej (mPAP) 59 mm Hg, naczyniowy opór płucny 10,22 jednostki Wooda (jW.) oraz ujemny wynik testu wazoreaktywności. Po konsultacji kardiochirurgicznej pacjentkę zakwalifikowano do wstępnego leczenia farmakologicznego i ponownego badania. Do leczenia włączono sildenafil, a następnie macyntentan. Obserwowano poprawę tolerancji wysiłku (w teście 6-minutowego marszu z 440 do 526 m; klinicznie z klasy wg *New York Heart Association* [NYHA] III do NYHA I/II) i zmniejszenie stężenia N-końcowego fragmentu propeptydu natriuretycznego typu B (z 250 do 170 pg/ml). W echokardiografii stwierdzono obniżenie się RVSP do 60 mm Hg. W RHC wykonanym po roku leczenia ujawniono obniżenie się mPAP do 40 mm Hg, zmniejszenie PVR do 3,25 jW. oraz wzrost rzutu serca z 5,57 do 10,44 l/min. Saturacja mieszanej krwi żyłnej wzrosła z 64,5% do 72,5%. Po ponownej konsultacji kardiochirurgicznej pacjentkę zakwalifikowano do operacji. Zamknięcie ASD II wykonano łąką z osierdzia i uzupełniono plastyką zastawki trójdzielnej. Okresy około- i pooperacyjny przebiegały bez powikłań, a w kontroli klinicznej utrzymuje się dobry efekt kliniczny i echokardiograficzny zastosowanego leczenia.

Słowa kluczowe: nadciśnienie płucne, ubytek w przegrodzie międzyprzedsionkowej, zamknięcie

Folia Cardiologica 2021; 16, 5: 333–337

Opis przypadku

Pacjentkę w wieku 36 lat skierowano do kliniki kardiologii. Od 2 lat występowały u niej objawy pod postacią stopniowo narastającej duszności wysiłkowej. Wcześniej nie doznawała żadnych symptomów sugerujących obecność wady serca, a urodziła 3 dzieci. Początkowo była diagnozowana na oddziale pulmonologii z podejrzeniem sarkoidozy, którą wykluczono, lecz uwagę zwrócił nieprawidłowy obraz naczyń płucnych w badaniach obrazowych (tomografia

komputerowa [CT, *computed tomography*] klatki piersiowej). U pacjentki wykonano echokardiografię przeklatkową (TTE, *transthoracic echocardiography*) i przezprzełykową (TEE, *transesophageal echocardiography*), stwierdzając obecność ubytku przegrody międzyprzedsionkowej typu II (ASD II, *atrial septal defect type II*) z przeciekiem lewo-prawym oraz cechy sugerujące obecność nadciśnienia płucnego (PH, *pulmonary hypertension*). W scyntygrafii perfuzyjnej płuc uwidoczniiono zmiany odpowiadające zatokowości płucnej – rozpoczęto leczenie riwaroksabanem.

Adres do korespondencji: lek. Magdalena Jachymek, Klinika Kardiologii, Pomorski Uniwersytet Medyczny w Szczecinie, ul. Powstańców Wielkopolskich 72, 70-111 Szczecin, e-mail: magdajachymek@gmail.com

W trakcie dalszej diagnostyki chorej w klinice kardiologii w wykonano koronarografię, cewnikowanie prawego serca (RHC, *right heart catheterization*) oraz konsultowano ją kardiochirurgicznie i zakwalifikowano pacjentkę do wstępnego leczenia farmakologicznego, a następnie ponownej oceny i kwalifikacji do leczenia.

Wyniki badań

Elektrokardiografia

Rytm zatokowy miarowy 77/min. Pośrednia oś serca. Niezupełny blok prawej odnogi pęczka Hisa. Cechy powiększenia prawego przedsionka.

Echokardiografia

W echokardiografii potwierdzono znacznie podwyższone ciśnienie skurczowe w prawej komorze (RVSP, *right ventricular systolic pressure*) wynoszące 80 mm Hg, dużą niedomykalność zastawki trójdzielnej, upośledzoną funkcję skurczową prawej komory z amplitudą skurczowego ruchu pierścienia trójdzielnego (TAPSE, *tricuspid annular plane systolic excursion*) wynoszącą 14 mm. Prawy przedsionek był powiększony (pole powierzchni prawego przedsionka [RAA, *right atrium area*] wynosiło 20 cm²). W TEE był widoczny ubytek w przegrodzie międzyprzedsionkowej o średnicy 4,3 cm, ze szczątkowym rąbkem i dominującym przeciekiem lewo-prawym (ryc. 1). Wyniki przedstawiono w tabeli 1.

Koronarografia

Nie stwierdzono zmian w tętnicach wieńcowych.

Cewnikowanie prawego serca i angiografia tętnic płucnych

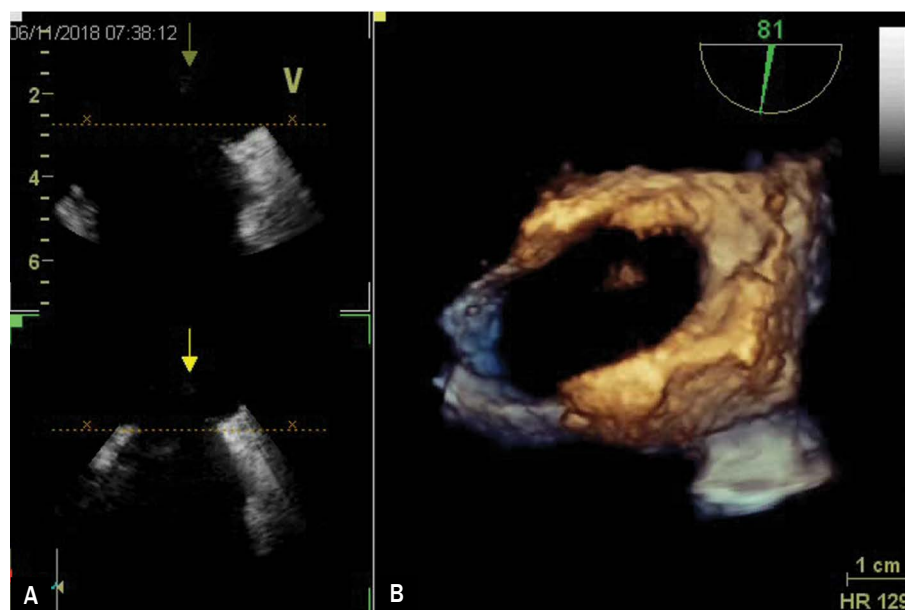
W RHC stwierdzono znaczne podwyższone ciśnienie w tętnicy płucnej (mPAP, *mean pulmonary artery pressure*) wynoszące 59 mm Hg; wynik próby odwracalności z zastosowaniem epoprostenolu był ujemny. W angiografii tętnic płucnych nie stwierdzono zmian zakrzepowych – wyłącznie zakrzepowo-zatorową etiologię PH. Dokładne pomiary przedstawiono w tabeli 1.

Plan postępowania i leczenie

Pacjentkę konsultowano kardiochirurgicznie w ramach kardiogrypy (*Heart Team*) i zakwalifikowano do wstępnego leczenia farmakologicznego, a następnie ponownej oceny i kwalifikacji do dalszego leczenia. Podczas pierwszej hospitalizacji do leczenia włączono sildenafil w dawce 60 mg/dobę oraz zakończono leczenie riwaroksabanem (po 5 mies. terapii).

Kontrola efektów leczenia

Po miesiącu od pierwszego RHC wykonano badania kontrolne i do terapii włączono macytentan w dacie 10 mg/dobę. W dalszych kontrolach obserwowano poprawę tolerancji wysiłku – wydłużenie dystansu w teście 6-minutowego (6MWT, *6-minute walk test*) z 440 do 526 m (ryc. 2), zmniejszenie dolegliwości (z klasy wg *New York Heart Association* [NYHA] III do NYHA I/II) i obniżenie stężenia N-końcowego fragmentu peptydu natriuretycznego typu B (NT-proBNP, *N-terminal pro-B-type natriuretic peptide*) we krwi z 250 do 170 pg/ml (ryc. 3). W echokardiografii

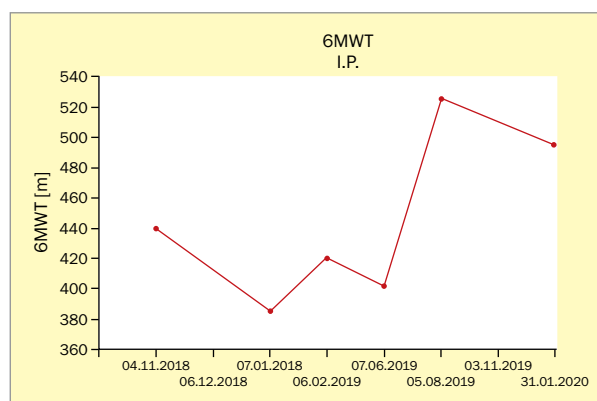

Rycina 1A, B. Obraz trójwymiarowej echokardiografii przezprzełykowej

Tabela 1. Porównanie pomiarów uzyskanych podczas cewnikowania prawego serca (RHC, *right heart catheterisation*) oraz echokardiografii przezklatkowej (TTE, *transthoracic echocardiography*) przed włączeniem leczenia oraz po roku terapii farmakologicznej nadciśnienia płucnego

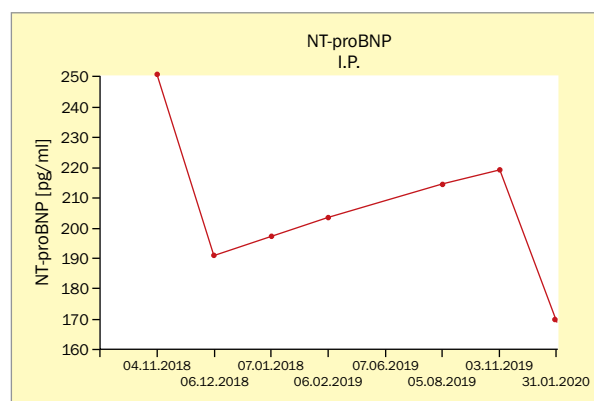
Pomiary uzyskane podczas RHC	RHC wyjściowe	RHC kontrolne	Pomiary uzyskane w TTE	TTE wyjściowa	TTE kontrolna
mPAP [mm Hg]	59	40	RVSP [mm Hg]	80	60
RAP [mm Hg]	4	6	RAA [cm ²]	20	22,4
PW [mm Hg]	8	6	TAPSE [mm]	14	20
Qp/Qs	1,67	1,89	PAD [mm]	32	34
CO [l/min]	5,57	10,44	RVD [mm]	37	52
PVR [WU]	10,22	3,25	AcT [ms]	51	23
SatAo (%)	98	95	Qp/Qs	3	
Sat IVC (%)	45	72			
Sat SVC (%)	71	73			
Sat RA (%)	69	96			
Sat RV (%)	80	87			
Sat PA (%)	78	85			
MSV (%)	64,5	72,25			

mPAP (mean pulmonary arterial pressure) – średnie ciśnienie w tętnicy płucnej; RAP (right atrial pressure) – ciśnienie w prawym przedsionku; PW (pulmonary artery wedge pressure) – ciśnienie zaklinowania w tętnicy płucnej; Qp/Qs – stosunek przepływu płucnego do systemowego; CO (cardiac output) – rzut serca; PVR (pulmonary vascular resistance) – opór płucny; Sat – saturacja; Ao – aorta; IVC (inferior vena cava) – żyła główna dolna; SVC (superior vena cava) – żyła główna górna; RA (right atrium) – prawy przedsionek; RV (right ventricle) – prawa komora; PA (pulmonary artery) – tętnica płucna; RVSP (right ventricular systolic pressure) – ciśnienie skurczowe w prawej komorze; RAA (right atrium area) – powierzchnia prawego przedsionka; TAPSE (tricuspid annular plane systolic excursion) – skurczowe wychylenie pierścienia zastawki trójdzielnej; PAD (pulmonary artery diameter) – wymiar pnia płucnego; RVD (transverse right ventricular diameter) – wymiar poprzeczny prawej komory; Act (pulmonary acceleration time) – czas akceleracji przepływu przez zastawkę tętnicy płucnej

Rycina 2. Dystans w teście 6-minutowego marszu (6MWT, *6-minute walk test*)

stwierdzono zmniejszenie się RVSP do 60 mm Hg oraz poprawę czynności skurczowej prawej komory (TAPSE 20 mm). W kontrolnym RHC wykonanym po roku leczenia farmakologicznego stwierdzono znaczne obniżenie się ciśnienia w tętnicy płucnej (mPAP 40 mm Hg), zmniejszenie oporu w krążeniu płucnym (z 10,22 jednostek Wooda [jW.] do 3,25 jW.), zwiększenie przecieku lewo-prawego (Qp/Qs wzrosło z 1,67 do 1,89) oraz wzrost rzutu serca (CO, *cardiac output*) z 5,57 do 10,44 l/min. Saturacja mieszanej krwi żyłnej wzrosła z 64,5% do 72,5% (tab. 1).

Ponownie konsultowano przypadek pacjentki kardiologicznie, w wyniku czego zakwalifikowano ją do operacji.

Rycina 3. Stężenie N-końcowego fragmentu peptydu natriuretycznego typu B (NT-proBNP, *N-terminal pro-B-type natriuretic peptide*) we krwi

Wykonano operację zamknięcia ubytku w przegrodzie międzyprzedsionkowej tętą z osierdzia oraz plastykę zastawki trójdzielnej. Okresy około- i pooperacyjny przebiegały bez powikłań, a w kontroli utrzymuje się dobry efekt kliniczny i echokardiograficzny zastosowanego leczenia. W echokardiografii wykonanej wkrótce po zabiegu nie stwierdzono wyraźniej fali niedomykalności trójdzielnej. U pacjentki kontynuowano leczenie farmakologiczne PH. Rok po zabiegu operacyjnym pacjentka osiągnęła 550 m w 6MWT, dolegliwości utrzymywały się w klasie NYHA I, a stężenie NT-proBNP obniżyło się do 80 pg/ml.

Dyskusja

Ubytek przegrody międzyprzedsionkowej jest najczęściej stwierdzaną wrodzoną wadą serca u dorosłych. Wzmógłony przepływ krwi przez łożysko płucne spowodowany przeciekiem lewo-prawym stopniowo prowadzi do nieodwracalnych zmian w naczyniach płucnych, wzrostu ciśnienia i oporu w tętnicach płucnych, a w ostateczności do odwrócenia przecieku (zespół Eisenmengera). Pierwsze objawy pojawiają się najczęściej w 3.–4. dekadzie życia jako pogorszenie tolerancji wysiłku, omdlenia i kołatanie serca. Według wytycznych Europejskiego Towarzystwa Kardiologicznego (ESC, *European Society of Cardiology*) dotyczących leczenia i rozpoznawania PH z 2015 roku PH spowodowane wrodzoną wadą serca należy do grupy I, czyli tętniczego PH (PAH, *pulmonary arterial hypertension*) [1].

Udowodniono, że zamknięcie ubytku niesie ze sobą wiele korzyści: powoduje poprawę wydolności fizycznej mierzonej za pomocą sercowo-płucnego testu wysiłkowego, zmniejszenie objawów (klasa wg NYHA) i redukcję wymiarów prawej komory i prawego przedsionka w echokardiografii [2]. Pozytywne zmiany pojawiają się nawet u pacjentów, u których dokonano korekcji po 60. roku życia – zanotowano u nich poprawę wydolności fizycznej i jakości życia [3]. Dane te dotyczą jednak pacjentów bez rozpoznanego PH.

Decyzję o korekcji wady, w przypadku PH stwierdzonego w ultrasonografii, podejmuje się na podstawie cewnikowania serca. Opór w łożysku płucnym wynoszący ponad 5 jW. oraz zespół Eisenmengera są przeciwwskazaniami do korekcji wady [4]. Zamykanie ubytków u pacjentów ze znacznym PH pogarsza rokowanie i może skutkować ostrą niewydolnością prawokomorową, spowodowaną nagłym zmniejszeniem obciążenia wstępnego prawej komory. U pacjentki stwierdzono opór płucny wynoszący 10,22 jW., dlatego zakwalifikowano ją do wstępnego leczenia farmakologicznego. Włączono terapię sekwencyjną sildenafilem i macytentanem (klasa zaleceń IB) [1].

Istnieją dwie możliwości zamknięcia ASD. Metoda chirurgiczna jest bezpieczna i obarczona niską śmiertelnością (< 1%). Ubytek można również zamknąć przezskórnie pod warunkiem, że jego średnica jest mniejsza lub równa 38 mm oraz że dookoła występuje co najmniej 5-milimetrowy rąbek (oprócz części okołoaortalnej) [4]. Obie metody cechuje porównywalna skuteczność, jednak zamknięcie przezskórne wiąże się z krótszą hospitalizacją i mniejszą chorobowością okołoperacyjną. Aktualnie metoda przezskórna jest leczeniem z wyboru, a leczenie chirurgiczne zarezerwowane dla pacjentów, którzy nie kwalifikują się do zabiegu przezskórnego. U opisywanej pacjentki ubytek w przegrodzie był zbyt duży, wykonano więc operację jego zamknięcia łąką z osierdzia z dostępu minitorakotomii bocznej uzupełnioną plastyką zastawki trójdzielnej.

Koncepcja leczenia farmakologicznego w celu umożliwienia bezpiecznego zamknięcia wady nie była precyzyjnie sformułowana w wytycznych ESC z 2015 roku dotyczących PH, gdyż nie istniało wówczas wystarczająco dużo dowodów naukowych dowodzących jej skuteczności i bezpieczeństwa. W wytycznych dotyczących leczenia wad wrodzonych serca u dorosłych z 2010 roku [5] dopuszczano zamknięcie ubytku w przypadku towarzyszącego PH po wstępnym leczeniu celowanym. W 2020 roku zostały opublikowane nowe wytyczne ESC poświęcone wadom wrodzonym serca u dorosłych. Dopuszczono w nich możliwość zamknięcia ASD po wstępnym leczeniu farmakologicznym PH, jeśli w wyniku zastosowanego leczenia opór płucny zmniejszy się poniżej 5 jW., a Qp/Qs utrzymuje się powyżej 1,5 oraz nie obserwuje się desaturacji podczas wysiłku fizycznego (klasa zaleceń IIb) [4]. W takich przypadkach obecnie zaleca się przezskórne zamknięcie ubytku urządzeniem fenestrowanym. W opisywanym przypadku wykonano chirurgiczne zamknięcie ubytku bez pozostawienia resztkowego przecieku. Należy wspomnieć, że leczenie podjęto przed publikacją wytycznych z 2020 roku. Zalecenie pozostawienia przecieku jest oparte na opinii ekspertów (klasa zaleceń C) i nieoparte dowodami w postaci randomizowanych badań. Dodatkowo interwencja chirurgiczna wady zakłada całkowitą jej korekcję. Poza przypadkiem zaprezentowanym w niniejszej pracy opisano wiele innych sukcesów skutecznego leczenia celowanymi lekami stosowanymi w PH w celu obniżenia ciśnienia płucnego przed operacyjną korekcją wady [6–8]. Podejście takie wydaje się wskazane w przypadku znacznej poprawy parametrów hemodynamicznych uzyskanej dzięki zastosowanemu leczeniu. Niniejsza praca jest kolejnym głosem w dyskusji dotyczącej tej trudnej i wymagającej szczególnej uwagi sytuacji.

Wnioski

Opisany przypadek ukazuje skuteczność wstępnego leczenia farmakologicznego PH w przebiegu wrodzonej wady serca. Po zastosowaniu celowanego leczenia farmakologicznego osiągnięto znaczną poprawę parametrów hemodynamicznych w krążeniu płucnym. Pozwoliło to na bezpieczne wykonanie operacji kardiochirurgicznej, usuwającej pierwotną przyczynę stwierdzanych zaburzeń.

Konflikt interesów

Autorzy nie stwierdzają konfliktu interesów podczas przygotowywania artykułu.

Piśmiennictwo

1. Galiè N, Humbert M, Vachiery JL, et al. 2015 ESC/ERS Guidelines for the diagnosis and treatment of pulmonary hypertension. *Kardiol Pol.* 2015; 73(12): 1127–1206, doi: [10.5603/kp.2015.0242](https://doi.org/10.5603/kp.2015.0242).

2. Prochownik P, Przewlocki T, Podolec P, et al. Improvement of physical capacity in patients undergoing transcatheter closure of atrial septal defects. *Post Kardiol Interw.* 2018; 14(1): 90–94, doi: [10.5114/aic.2018.74360](https://doi.org/10.5114/aic.2018.74360), indexed in Pubmed: [29743909](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/29743909/).
3. Komar M, Przewlocki T, Olszowska M, et al. The benefit of atrial septal defect closure in elderly patients. *Clin Interv Aging.* 2014; 9: 1101–1107, doi: [10.2147/CIA.S62313](https://doi.org/10.2147/CIA.S62313), indexed in Pubmed: [25075179](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/25075179/).
4. Baumgartner H, De Backer J, Babu-Narayan SV, et al. ESC Scientific Document Group. 2020 ESC Guidelines for the management of adult congenital heart disease. *Eur Heart J.* 2021; 42(6): 563–645, doi: [10.1093/eurheartj/ehaa554](https://doi.org/10.1093/eurheartj/ehaa554), indexed in Pubmed: [32860028](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32860028/).
5. Baumgartner H, Bonhoeffer P, De Groot NMS, et al. Task Force on the Management of Grown-up Congenital Heart Disease of the European Society of Cardiology (ESC), Association for European Paediatric Cardiology (AEP), ESC Committee for Practice Guidelines (CPG). ESC Guidelines for the management of grown-up congenital heart disease (new version 2010). *Eur Heart J.* 2010; 31(23): 2915–2957, doi: [10.1093/eurheartj/ehq249](https://doi.org/10.1093/eurheartj/ehq249), indexed in Pubmed: [20801927](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/20801927/).
6. Taniguchi Yu, Emoto N, Miyagawa K, et al. Subsequent shunt closure after targeted medical therapy can be an effective strategy for secundum atrial septal defect with severe pulmonary arterial hypertension: two case reports : strategy for ASD with severe PAH. *Heart Vessels.* 2014; 29(2): 282–285, doi: [10.1007/s00380-013-0351-0](https://doi.org/10.1007/s00380-013-0351-0), indexed in Pubmed: [23595779](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23595779/).
7. Park YK, Park JH, Yu JH, et al. Transient use of oral bosentan can be an additional option to reduce pulmonary arterial hypertension in a patient with severe pulmonary arterial hypertension associated with atrial septal defect. *J Cardiovasc Ultrasound.* 2011; 19(3): 159–162, doi: [10.4250/jcu.2011.19.3.159](https://doi.org/10.4250/jcu.2011.19.3.159), indexed in Pubmed: [22073329](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/22073329/).
8. Kim YH, Yu JJ, Yun TJ, et al. Repair of atrial septal defect with Eisenmenger syndrome after long-term sildenafil therapy. *Ann Thorac Surg.* 2010; 89(5): 1629–1630, doi: [10.1016/j.athoracsur.2009.10.027](https://doi.org/10.1016/j.athoracsur.2009.10.027), indexed in Pubmed: [20417794](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/20417794/).